

ВОЈНА СТРАТЕГИЈА У СИСТЕМУ НАУКА ОДБРАНЕ

Станко Нишић*

У систему наука у Републици Србији науке одбране су аутентичне науке, за које не постоје други матични универзитети и факултети изван Војне академије Војске Србије. То је и основни повод за формирање Универзитета одбране Републике Србије.

Одбрана егзистенције је природна потреба и функција сваког живог организма, па и организма државе. Свако друштво (нација) принуђено је да оформи механизам одбране од насилног угрожавања своје егзистенције. Та улога је, у дужем историјском раздобљу развоја друштва, подељена војсци. Тако је и настала вештина – наука војсковођења или стратегија. Та дисциплина развијала се поступно, како би успешно изучавала проблеме одбране који су нарастали по мери нарастања и трансформације опасности које угрожавају опстанак друштва и државе.

Данас се истраживањем проблема одбрамбене делатности тежишно бави корпус наука одбране у којем војна стратегија, као интердисциплинарна наука, поред истраживања стратегијске стварности, има и интегришућу улогу за друге научне дисциплине које су укључене у изучавање система одбране.

Разматрање научне утемељености војне стратегије подразумева критичко преиспитивање њених конституанти. Свака наука захвата уже или шире подручје истраживања и развија и сопствену методологију, поред коришћења методолошког апарата сродних научних дисциплина, што је случај и са војном стратегијом.

Подручје истраживања војне стратегије односи се на стратегијску стварност, која је у савременим условима подложна брзим променама по мери развоја технологије борбених средстава. Та околност налаже потребу темељнијег сагледавања стратегијске стварности, која мора да захвата и виртуелну стварност да би могла да предвиђа токове догађања у сфери одбране. Без тога нема ни реалне припреме војске за будућу ратну (безбедносну) стварност. Управо у том проширеном подручју све више се рађају нови стратегијски проблеми, који изискују и проширивање предмета истраживања војне стратегије.

Отуда, тежиште развоја теорије стратегије треба да се усмери на онтолошки аспект – спознају објективне стратегијске стварности. Наравно, за спознају структуре будуће стварности неопходан је развој и адекватне научне апаратуре. У тој сфери војна стратегија као интердисциплинарна наука има привилегију да користи методолошка до-

* Пуковник у пензији др Станко Нишић је научни саветник.

стигнућа и других природних и друштвених наука. У том смислу, нарочито за истраживање целине виртуалне стратегијске стварности, војна стратегија може да користи и методе моделовања система.

Кључне речи: *стратегија, науке одбране, методологија наука одбране, конститутивни елементи наука одбране, стратегијска стварност, перспектива наука одбране, моделовање у стратегији, постмодерна стратегијска стварност.*

Увод

О појму „систем наука одбране“ до сада експлицитно није вођена научна расправа у војној литератури. О суштини значења тог појма било је расправа на бројним научним и стручним скуповима, али под другим називима, као што су: војна наука, ратна вештина, војнонаучне дисциплине. У другим сферама природе, друштва и људске делатности одавно постоје адекватни називи наука које их проучавају и истражују (физика, логика, социологија, психологија, математика, хидраулика, географија итд.).

Додуше, и назив „ратна вештина“ изражавао је суштину области (рата) о којој је реч, али је израз „вештина“ у том називу спутавао научни прилаз проучавању појма рата као друштвеног односа

Такође, и у појму „војне науке“ има неодређености, јер се у том називу не препознаје ни друштвена ни природна област на коју се односи. Тачно је да је војска увек носила главни терет одбране друштва и државе, али је целисходно да се то препознаје и у називу наука које покривају ту друштвену делатност.

За науке одбране важно је сазнање да се на нека безбедносна питања не може наћи одговор у постојећој стварности, јер се делом налазе у сфери мишљења, у сфери филозофског битисања, у тоталитету, те је одговор на њих могуће тражити само научном анализом и уопштавањем знања и животног искуства (животне мудрости). Ту и наука одбране може да досегне само до принципа који се постулирају и не доказују, јер нема ничег фундаменталног из чега би се могли извести.

О појму „систем наука одбране“

У литератури се сам појам „одбране“ дефинише у зависности од историјске епохе и концепције система одбране. Тако се она понегде назива „народна одбрана“, „национална одбрана“, „одбрана земље“, „одбрана отаџбине“ и сл.¹ Констатује се да је одбрана одређена политиком одбране земље, од чега и зависи да ли је она стварно намењена одбрани земље и народа, заштити суверенитета и интегритета националне територије или другим циљевима: вођењу освајачких ратова, поробљавању других народа и сл.²

¹ „Народна одбрана обухвата војне, политичке, економске и друге припреме једне земље за рат и за вођење рата, при чему се ангажују сви расположиви људски и материјални извори“ (*Војна енциклопедија*, Том 6, Београд, 1966, с.64).

² Из стратегије националне безбедности САД: „Одбрана САД, америчког народа и наших интереса код куће и у иностранству успоставља се кроз индентификовање и уништавање пријетње прије но што она стигне до наших граница“ (Džojš P. Kaufman, *Кратка историја спољне политике САД* (превод с енглеског), Центар за међународне односе, Бањалука, 2010, с.19).

О појму „систем наука одбране“ у војној литератури до сада се није расправљало, иако је на научним скуповима било расправе о његовом суштинском значењу, али под другим називима војна наука, ратна вештина, војнонаучне дисциплине. Међутим, у другим сферама природе, друштва и људске делатности одавно постоје адекватни називи наука које их проучавају и истражују (физика, логика, социологија, математика, хидраулика, географија итд.). Код нас се, формално, тек сада конституише научна област која се односи на делатност којом се војска превасходно бави.

У нашем случају *одбрана* обухвата делатност оружаних снага и свих других друштвених снага које се ангажују за одбрану (припрему и вођење рата). Она тако прожима читаву структуру државе, користећи њену укупну инфраструктуру. При томе се војска (оружане снаге) издваја у засебну целину под управом врховне команде.

Област коју данас именујемо као *науке одбране*³ дуго је егзистирала под називом са ужим значењем, које се односило углавном на праксеолошко подручје одбрамбене делатности – на вештину обављања те делатности у рату. То је резултат вековног превладавања утицаја стручних војних практичара (стратега) и у области теорије ратне вештине.

У систему наука одбране (који се овде разматра) окосницу наука одбране чине стратегија, оператика, тактика, војна логистика и војни менаџмент (менаџмент одбране), који је раније познат под појмом руковођење и командовање (РИК). Између појединих (војних) научних дисциплина постоји однос општег, посебног и појединачног. У војној стратегији доминирају општији ставови који стреме ка виђењу глобалних појава у безбедности, као и виђењу појава унапред, да би се на основи таквих сазнања оперативном и тактичком нивоу војске додељивали реални задаци.

Када је реч о конституисаности наука одбране, па и војне стратегије у оквиру њих, имајући у виду елементе конститутивности било које науке може се поуздано, на основу опште прихваћеног становишта на нивоу ставова посленика наука одбране, констатовати да је *научна изграђеност војне стратегије* у успону и да је потврђена у извесном степену бар у неким од критеријума конститутивности.

Прво, подручје стварности на које се односе искази дате науке углавном је утврђено. У том погледу подручје стратегијске стварности (о којој се данас говори) је редуковано. Оно углавном обухвата питања реалног рата, док је виртуелни рат, као и поимање рата постмодерне, запостављено. Отуда су скромни резултати научног предвиђања будућих ратних сукоба.

Друго, језик стратегије је такође на почетном нивоу изграђености. Он је потпунији у подручју стратешке праксе, док теорија стратегије, која неминовно мора да шири свој објект и предмет истраживања, тек треба да обогати своје језичке исказе.

Треће, теорија војне стратегије садржи изванредан број радних хипотеза, као теоријских претпоставки реалне стратегијске стварности. Постоји потреба да се њена теорија прошири и на подручје виртуелне, перспективно могуће, стварности.

³ „**Наука** је систем учења, теорија, теорема, принципа и основних појмова о одређеној области предмета или појава који се истражују одређеним научним методама, а ослањају се на извесне праксом утврђене чињенице“. Свака наука садржи и изванредан број основних ставова у виду **принципа** или **аксиома**. Из њих се изводе **теореме**. Систем више појмова и теорема у одређеној врсти појава или предмета јесте **теорија**. „Свака теорија је систем основних општих као и посебних појмова у одређеној области предмета. Теорија често садржи и поједине хипотетичке појмове и принципе“. Јединство више теорија чини једно **учење**, а „систем више учења о јединственој научној предметној области, чини посебну науку... Често се дешава да измена једног појма, односно принципа доводи до револуционарне измене целог система једне науке“. (Богдан Шешкић, *Логика*, Научна књига, Београд, 1962, с.634, 635).

Место и улога војне стратегије у систему наука одбране

Термин „стратегија“ јавља се још у античко доба, у значењу „вођења војске у рату“.⁴ Током векова развоја цивилизације и војски нарастало је и искуство у војсковођењу. То знање је потом кориштено за унапређење праксе у овој друштвеној сфери. Из тога проистиче да се у теорији војне силе појам „стратегије“ појављује као први међу појмовима те класе, док су у њеном оквиру знатно касније издвојени и други појмови – прво тактика, а затим и оператика као међуниво.

У самом називу „војна стратегија“ први део тог појма „војна“ инклинира ка стручној делатности, јер је војска стручна институција одбрамбене сфере друштва. Са друге стране, назив „стратегија“ указује на научни ниво тог појма. Тако се у самом називу „војна стратегија“ изражава суштина структуре тог појма, тј. у њему се препознаје стручни и научни елемент делатности на коју се односи. У савременој литератури војна стратегија се поима као наука која изучава целокупну војну делатност, проналазећи у њој законитости које се могу применити у ратној пракси у условима одређене историјске епохе и условима под којима ће се остваривати будућа пракса, стварајући тако неопходну стратегијску теорију.

У нашој научној и стручној војној литератури војна стратегија се посматра као „вештина припреме и употребе војних средстава у миру и рату у оквиру интегралне одбране државе од свих облика оружаног угрожавања националних интереса и циљева“. Али у скоро свим другим приступима војна стратегија (као елеменат стратегије државе) дефинише се као вештина и наука припреме и употребе оружаног снага нације да би се постигли циљеви националне политике, тј. има улогу да војним методама (силом) и средствима оствари циљеве које постави политика (стратегија) државе. То, као и актуелно питање чувања независности и суверенитета државе и слободе њених грађана у савременим и перспективним променљивим безбедносним условима проширује предмет војне стратегије у систему наука одбране, посебно у делу у којем се бави проучавањем проблема реализовања државних интереса и циљева у сфери безбедности.

Објекат и предмет војне стратегије

Војна стратегија проучава рат у целини, његову физиономију и услове вођења оружане борбе; стратегијске проблеме изградње, припреме и употребе оружаног снага; војностратегички положај земље; стратегијске проблеме мобилизације и стратегијског развоја снага одбране; стратегијско руковођење оружаним снагама; систем логистичког обезбеђења оружаног снага у миру и рату; изучава минуле ратове, посебно стратегијски ниво војних операција, те оружане снаге и војну стратегију земаља у окружењу, као и могуће савезнике и евентуалне противнике у будућем рату.

Објекат војне стратегије су саме појаве војностратегичке и војностратешке стварности, која се сврстава у друштвену сферу стварности, а њен предмет⁵ су

⁴ *Опћа енциклопедија*, Т-7, ЈЛЗ, Загреб, 1983, стр. 693.

⁵ „Предмет ма које науке јесте комплекс нових међусобно сродних проблема који настају у процесу интеракције човека и објективног света“ (М. Марковић, *Изабрана дела*, 1. том, Генес, Београд, 1994. с.25).

проблеми које та стварност продукује. Отуда се и објекат и предмет војне стратегије временом изнова осмишљавају и истражују.⁶

У елементе објекта војне стратегије спадају: 1) оружана борба као врста друштвене релације (сукоба); 2) субјекти као сукобљене стране у оружаном борби; 3) моћи и силе сукобљених ентитета; 4) вредности око којих долази до сукобљавања; 5) процеси оружане борбе и (или) знања о њима; 6) стратегијска стварност (постмодерне) која окружује сукобљене ентитете и њено мирнодопско проучавање.

Научним војностратегијским проблемима сматрају се само они проблеми из стратегијске стварности који су инваријантни (свевремени). То су она практична и теоријска проблемска питања на која се одговор не може добити само истраживањем. Решавањем таквих и на тај начин одабраних стратегијских проблема обогаћују се научна знања у војној стратегији.

У сфери научне теорије војна стратегија развијала се поступно – од уопштавања у решавању сукоба војном силом. Извесно је да су конфликти и сукоби међу нацијама, базирани на супротстављеним интересима, извори развоја теорије војне стратегије. То потврђује целокупна досадашња историја, која сведочи о степену и правцима развоја војне стратегије.

Тако и данас војна стратегија стално проширује и продубљује своја сазнања анализом решавања нових конфликта војном силом у новим условима. У сфери предвиђања карактера будућих конфликта војна стратегија се ослања на безбедносне процене стратегије државе у којима суделују и стратегије у сфери одбране. На основу тих предвиђања стратегија, у свом практичном сегменту делатности, врши стратегијске припреме оружане снаге. Отуда је значајно да су сазнања у сфери одбране на нивоу националне безбедности научно заснована (објективна). У супротном, за теорију војне стратегије може да буде проблематична припрема војне силе, ако се она употреби за реализовање нереалних, нерационалних циљева и задатака одбране.

Посебно је значајно уочити специфичност стратегијских проблема – да се они никада не могу ефикасно решавати кад се већ потпуно испоље. То имплицира потребу да се у тиму који разрађује државне интересе и циљеве, па и планове у подручју националне безбедности, нађу и стратегије који ће истрајати на објективној и правовременој анализи стратегијске стварности.

Улога војне стратегије је и да врши припрему бранилаца отаџбине у свим сегментима друштва, као и припрему професионалних војника и старешина за успешну сарадњу са савезницима, без којих ниједна мала земља не може да рачуна на рационалну одбрану. Зато и избор савезника у будућем рату треба да буде предмет интересовања и војне стратегије у миру.

Теорију војне стратегије сачињавају систематизована научна знања о целокупној стварности у сфери одбране и она се односе како на припреме, тако и на реализовање

⁶ „Наука није само ускостручно професионално, инжињеријско-техничко, познавање чињеница и неких законитости... Она се од површних емпиријских генерализација разликује својим систематским, целивитим карактером. Она је, дакле, умна и изражена у појмовима... Научно знање је критичко и указује на путеве превазилажења противречности. Она поседује капацитет предвиђања будућих стратегијских збивања, чиме се приближавају самој бити (војне) стратегије. Стратегијско предвиђање је важније (а тиме и јаче) од сваке силе. (Према: Душан Вишњић, *Рефлексије о појму „војне стратегије“*, у зборнику радова „Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије“, Београд, 2001, с. 94.

одбрамбених стратегијских активности. Теорија војне стратегије садржи систем исказа о војној стратегијској стварности, а ти искази су генерализовано искуство, као и искази нормативне теорије која је погодна за предвиђање будуће стварности.

Међутим, стратегијско промишљање не сме да се заустави на статичкој стварности. Оно треба да се протеже и на динамичку, променљиву стварност, тежећи да открије каузалитет сукоба у будућности, као и методе вођења „рата у миру“. У том смислу вредно је разматрање домета нове теорије *војне стратегије постмодерне*, која обележава информатичку епоху. У новом информационом простору одигравају се главне стратешке операције, како обавештајног, тако и војног карактера, а такође и њихова медијска, дипломатска, економска и техничка подршка.

У том смислу сугерише се и промена теорије и војне стратегије. У таквој свеобухватној информационој мрежи интегришу се и војска, обавештајне службе, новинарство, дипломатија, техничка открића, економски процеси и цивилно становништво.

Досадашња теорија војне стратегије не садржи норме о припремама за будућу ратну стварност, тј. не садржи прогнозу (вероватну теорију) будуће стратегијске стварности. Због тога мањкају и знања о припремама за одбрану у тим новим условима. Потребно је, дакле, да се пројектује предмет (склоп могућих проблема) помоћу хипотеза вероватноће, а затим и истражује будућа стратегијска стварност у условима постмодерне. Тако би се знатно унапредила делотворна теорија војне стратегије.

Војностратегиска пракса испољава се као веома сложена друштвена појава која обухвата целокупност активности војсковођа и оружаних састава у процесима припрема и вођења борбених дејстава стратегијског нивоа. За целовито поимање војностратегиске праксе неопходно је разматрање каузалне повезаности и међузависности праксе оружане борбе и укупне ратне и војностратегиске стварности.

Ратна стварност се додатно компликује у условима када се нарушава директна комуникација у одлучивању између државника и стратегијских војсковођа, као и између стратегијског, оперативног и тактичког нивоа руковођења борбеним дејствима. Такву сложјену ратну стварност и последичну ратну праксу неопходно је анализирати и објаснити, чиме се даје допринос теорији војне стратегије и других дисциплина наука одбране. Ово је нужно тим пре што ће се и будућа ратна и уопште стратегијска стварност још више усложњавати, јер се повећава број субјеката који у њој учествују.

Исходишта и могућности развоја војне стратегије

Војна стратегија црпи научна исходишта из достигнућа природних и друштвених наука. Њена сазнања темеље се на достигнућима у областима техничко-технолошких, биотехничких, економских, медицинских, математичких, информатичких и других наука. Из тих сазнања директно проистичу научна знања која се користе у модернизацији борбених средстава, као основног средства војске у њеној делатности. Поред борбених средстава, потребна су и средства за свестрану подршку јединицама у борби у техничком, санитетском, интендантском, информатичком, електронском обезбеђењу, те другим видовима обезбеђења, која се обједињавају под појмом војне логистике.

Све до краја 19. века искуство је било једина основа из које су непосредно доношена субјективна решења војсковођа за нормирање доктрине у војној делатно-

сти. Та нагомилана ратна искуства поступно су уопштавана у теоријске одредбе војне стратегије. Тако се дошло до становишта да војна стратегија припада специфичним друштвеним наукама, јер истражује специфичне проблеме војне делатности. Међутим, она своја знања црпи и из природних наука, тако да формира својеврстан социотехнички систем, на основу чега се разрађују норме за праксу у тој делатности. На основу истраживања, војна стратегија обезбеђује и научно засноване доктринарне ставове који се уграђују у доктрину одбране државе. Тако се њена научно заснована знања користе за унапређење стратешке праксе, по мери оспособљавања војних стручњака у тој пракси да користе резултате стратегијских истраживања. Будући да се ставови доктрине одбране, којима се регулише и војна делатност, односе на савремену и будућу праксу, то је важно интензивно праћење и изучавање достигнућа у развоју средстава савременог и будућег рата, до којих у првом реду долази у техничко-технолошкој сфери. Зато резултати стратегијских истраживања у том подручју повећавају поузданост прогнозе физиономије будућег рата и оружане борбе.

Ниво сазнања у теорији војне стратегије још се задржава на дефинисању принципа, начела, правила, што се преноси и на терен војне доктрине, јер још није достигнут степен закона у полемистици (наукама одбране). Разлози су у природи стратегијске стварности која се непрекидно мења, тако да се установљена правила не понављају у наредној стварности оружане борбе. Сваки покушај опонашања решења из прошлости значио би промашај и припреме и примене знања у новој пракси.

Од битних конституенси које указују на ниво научне изграђености неке науке (објекта, предмета, теорије, методологије, језика, историје), може се констатовати да је у војној стратегији највећи напредак достигнут на подручју дефинисања објекта, предмета, па и теорије, док се у методологији војностратегијских истраживања и језику те науке више ослања на сродне друштвене науке. Несређено је и подручје историје војне стратегије (које се не поклапа са војном историјом). Доградња језика наука одбране у целини, па и научних дисциплина тог система (стратегије, оператике, тактике, војне логистике, менаџмента), претпоставља како његову доградњу у подручју јасноће израза, тако и потребна језичка прецизирања која одражавају специфичности научних дисциплина у систему наука одбране.

Садашње стање језика наука одбране указује на потребу редифинисања многих појмова и исказа у складу са променом назива односне науке, али и новог поимања система наука одбране, што је, између осталог, намена и овог прилога. До сада је полемистика (која је обухватала научне дисциплине ратне вештине) доста тврдо заступала становиште о изграђености њених конституенси. О томе су вођене полемике на бројним научним скуповима. Највећи проблем је био у самом називу предмета полемистике – ратне вештине. Садашњи предлог о трансформацији и својеврсном проширењу значења тог назива у науке одбране отвара врата већем јединству ставова научних радника у овој области, како у погледу језика науке, тако и у погледу доградње других њених конституенси.

Пракса у делатности одбране (ратна пракса и мирнодопска одбрамбена делатност) најпоузданији је критеријум ваљаности теорије наука одбране. Теоријски рад у сфери одбрамбене делатности у прошлости био је претежно усмерен на развој струке, у складу са доминацијом вештине у тој сфери делатности. Ипак су многи

војни мислиоци успевали да предвиде будућа догађања у оружаног борби. У томе су се и огледали зачеци научног предвиђања у полемистици, а тиме и њеног научног утемељења. Савремена и будућа стварност у сфери одбране изискују да се тежиште истраживања војне стратегије преоријентише управо на истраживање будућих догађања у мирнодопској и ратној стварности у сфери укупне безбедности. У томе могу бити од користи и превреднована искуства из прошлости.

Искуство о појавама оружане борбе у прошлости не садржи само чулна опажања, него и психичка и емоционална доживљавања субјеката. Кад се таква искуства споје са интелектуалним промишљањем стварности рата и оружане борбе, добија се нов квалитет поимања те стварности, што је и услов за објективно теоријско уопштавање искуства. Тек такав ниво уопштавања је целисходан за научно поимање будуће стратегијске стварности.

Ниједан рат се није поновио на исти начин као претходни. То није случај ни у другом, нарочито производним, делатностима. Ипак, искуства из прошлих ратова су и даље значајна за нову ратну праксу. Теоријски значај прошлих искустава огледа се у потврђивању или оповргавању доктринарних начела на којима се заснивала припрема и вођење борбених дејстава, као и вештине која је у томе примењивана. Субјективна мишљења ни великих војсковођа ни војних мислилаца не могу се узимати као општеважећа. Тако је, на пример, Клаузевиц писао да је „стратегија вештина примене боја ради постизања ратног циља“, ⁷ а Жомини да је стратегија вештина вођења ратних деловања на целом ратишту и да је њена суштина груписање главних снага у најважнијој тачки ратишта или војишта и уништавања непријатеља битком или борбама мањих размера. Тако су ова два теоретичара стратегије тог времена констатовала да стратегија као вештина нема одређени систем (тј. теоријске законитости), него да се њени проблеми решавају према конкретној ситуацији.

Војна стратегија као наука може да допринесе и реалистичнијем формулисању доктринарних ставова о одбрани државе, односно стратегије државе, тиме што ће резултатима истраживања опасности које угрожавају безбедност земље указати на стање и перспективе развоја појава у тој сфери у непосредном и ширем окружењу. У питању је реалистична прогноза сукоба и оружане борбе у будућности и околностима под којима војска може у њима бити ангажована. Таквим приступом војној стратегији и ставом о коришћењу њених сазнања у доктрини одбране превазилазе се мањкавости у досадашњим војним доктринама, које су своје ставове углавном базирале на искуствима из прошлости, тј. биле су премало оријентисане на будућу ратну стварност. Последице такве ненаучне доктрине одбране, па и стратегије државе, ⁸ биле су фаталне за припрему и ангажовање војске која је била затечена догађајима у рату који је морала да прихвати.

⁷ Опћа енциклопедија, Т-7, исто, с. 694.

⁸ Стратегија државе (или национална стратегија) различито се назива, па и дефинише у појединим земљама. Тако у делу Џ. Колинса национална или велика стратегија представља: „вештину и науку употребе (свих) извора националне моћи како би се постигли жељени ниво и типови контроле у односу на опасности које се јављају кроз претње силом или употребом силе, посредне притиске, дипломатска, саботажна и друга могућа средства, задовољавајући на тај начин националне интересе и циљеве САД“ (Kolins, J. M., *Grand Strategy*, Annapolis, 1973. pp.15).

Системски приступ развоју наука одбране

Држава је систем који има интерне подсистеме са својим функцијама и окружење са којим комуницира, размењује информације и енергију. Када у једном или више подсистема затаји њихова основна функција, настају услови за ентропију, урушавање или распад целог система. Ентропија система настаје и када слабе унутрашње везе између елемената система (подсистема), тј. када престаје размена информација и енергија. Систем државе слаби и када се нарушавају везе са спољним светом (окружењем). Због слабих екстерних комуникација могући су и већи неспоразуми и сукобљавања циљева ентитетских система (држава), па и рат међу њима. Основни елементи државног система који тада ступају на главну позорницу јесу системи одбране тих држава. Одавде се види који значај има благовремено праћење, изучавање и предвиђање догађања у стратегијском окружењу државе, а које је управо у задатку војне стратегије.

Природа војностратегијских проблема проистиче из природе супротстављених војностратегијских система. То је она група проблема којом се не бави ниједна друга наука. Системски приступ проблемима стратегије државе, међу којима нас интересује сфера одбране за коју је компетентна војна стратегија, сврстава војну стратегију међу битне подсистеме стратегије државе.

Војна стратегија, као специфичан социотехнички подсистем у систему наука одбране, обухвата социотехничку стварност у стратегијској делатности одбране, у којој функционишу и подсистеми оператике, тактике, војне логистике и војног менаџмента. Централно место у одбрамбеним снагама државе припада војсци као специјализованом социотехничком систему, који има своје делатне подсистеме – команде, јединице различитог нивоа: стратегијског, оперативног и тактичког, као и подсистем логистичког обезбеђења тих нивоа јединица и команди.

Функције сваког војног система су: руковођење и командовање (војни менаџмент); борбена дејства (ватра); маневри борбених подсистема (динамика); логистичко обезбеђење борбених дејстава (техничко, интендантско, санитетско, информатичко, електронско и др). Војска се као систем организује по нивоима, међу којима се стратегијски ниво организује сходно стратегијским циљевима које треба реализовати у систему одбране.

Војна моћ државе пројектује се у борбеној готовости војске која је у миру виртуелна – претпостављена, а тек се у рату испољава као војна сила. Зато је мерење војне моћи у миру непоуздано, јер је много непознаница и условљавања да би се она објективно измерила (нпр. на маневрима). Чак се ни ватрена моћ јединица не може поуздано измерити у мирнодопској пракси, јер борбена ситуација поставља додатна психолошка и друга ограничења за остваривање ватрених задатака.⁹

Историјско искуство да се тек овладавањем одређеним простором противнику може наметнути своја воља већ је превазиђено, јер се воља технолошки надмоћнијих алијанси и држава намеће слабијима и без овладавања њиховим простором – дистанционим дејствима (или само претњама), која су већ проверена стратегијска дејства.

⁹ У вијетнамском рату установљено је да је свега 5% бораца (од 25% који су уопште пуцали у борби) гађао циљеве, иако су сви имали одличне резултате гађања у полигонским условима (Нишић Станко, „Ратна вештина од заната до науке“, *Теорија и пракса ратне стварности*, бр. 31, 1991, с. 22).

Систем наука одбране развија се по мери укључивања других, нарочито техничко-технолошких научних дисциплина, у функцији повећања ефикасности система одбране државе. Војна стратегија у томе има улогу да наткриљује и повезује све остале дисциплине наука одбране. Тако се и сам појам „војне науке“ трансформише и у пракси у „систем наука одбране“, по мери укључивања у систем одбране и других, војних и невојних научних дисциплина, које су бројне: информатичке, техничке, историјске, географске, економске, логистичке, па и биоинжињеријске. Један од аспеката системског уређења наука одбране јесте ширење опсега нових научних дисциплина које се неминовно укључују у систем одбране, као што су криминологија и сличне, које се односе на проучавање безбедности људи и државе. Најновија теорија „мрежно-центричног рата“ отишла је и много даље (од класичних стратегијских борбених средстава) у интегрисању свих интелектуалних и физичко-техничких снага друштва.

Ради проучавања будуће стратегијске стварности у решавању конфликта може се применити метода моделовања или израде виртуелних модела сукоба, а по том и истраживање појава и процеса на том моделу. „Модел“ се дефинише као слика или копија (сурогат) реалног објекта (система), као скуп правила или релација које описују реалност, као аналог реалном систему. При томе „модел представља реални систем једино ако су све функционалне зависности одраз реалних зависности“.¹⁰ Да би модел био аналоган реалном систему (стварном сукобу), потребно је да његови улази (инпути) буду такође аналогни стварности која се моделује. Једино је тада могуће да и излази (аутпути у виду резултата) из модела буду блиски излазима оригинала (расплета у стварном сукобу).

Системски прилаз истраживању стратегијске стварности имплицира двојако становиште – два аспекта сагледавања система. Прво, то је примена системског мишљења о проблему који се истражује, који претпоставља захватање целине појава тог система и друго, пројектовање модела реалног система који се истражује у његовој целости, не парцијално, не по елементима или појединим аспектима. То се и подразумева кад је реч о системском приступу. Међутим, у пракси моделовања вежби (као сурогата борбене стварности) најчешће се врше импровизације које поједностављују стварне проблеме, нарочито у динамици супротстављених система (операција, бојева). Најчешће се и не симулира битан фактор који војну силу (квантитет људства и технике) чини моћним квалитетом, а то је вољни аспект актера сукобљених страна

Тај вредносни фактор веома се тешко моделује, јер се ради о неизвесној будућој стратегијској стварности, која треба да се испољи у будућим условима, када је тешко предвидети кредибилитет пројектоване одбрамбене моћи, који је повезан са ограничењима будућег, односно товременог стања морала нације и њене спремности, па и припремљености за одбрану виталних интереса државе и нације.

Природа стратегијске стварности која се проучава и истражује управо имплицира системско промишљање те стварности у којој долази до интеракције елемената система. Аналитичким, изолованим промишљањем појединих елемената (појава) не добија се представа о функционисању целине система. Суштина је у томе да се системским приступом уважава интердисциплинарност предмета истраживања (оружане борбе стратегијског нивоа) и његово трансдисциплинарно сагледавање у свој његовој сложености.

¹⁰ Рајков Милош, *Теорија система*, „Центар“, Београд, 1987, с. 75.

За аналитичко, предметно, функционално мишљење карактеристично је да се емпиријски феномени посматрају као скупови независних елемената које треба рашчланити на мање делове да би се појава сагледала у целини. Ту се ради о примени елементарних, дисциплинарних, стручних знања. Тиме се омогућава сазнавање углавном спољних, манифестних карактеристика системских елемената, без улажења у објашњења законитости које чине суштину посматраних феномена. Зато прелаз са аналитичког на системско промишљање стратегијске стварности значи скок са стручног (дисциплинарног) на научно, интегративно знање. Резултат тог прелаз је могућност сазнања целине проучаваног проблема.

Такође, логиком системског приступа (систем је скуп међусобно повезаних елемената), нелогично је да се основни предмет истраживања – оружана борба своди само на анализу квантитативних елемената: људског и материјално-техничког састава, простора и времена. Наиме, у оружој борби суделују најмање две супротстављене стране, тј. два система. Без познавања оба супротстављена система нема ни објективне спознаје предмета истраживања. Поред тога, сваки од тих система има своје окружење са којим је у интеракцији. Зато су незаобилазна питања спознаје који све елементи, механизми и окружења улазе у састав и интеракције сваког од супротстављених система у комплексном предмету оружане борбе.

Полазећи од уочених проблема, поставља се питање могућности системско-моделског истраживања у војној стратегији, било да се ради о постојећој или, посебно, о будућој стратегијској стварности. Наиме, потребно је урадити прогностички сценарио будуће стратегијске стварности (у неком временском и просторном оквиру), затим је неопходно урадити опис елемената супротстављених система, те режирати динамику функционисања, односно процеса сукоба супротстављених система. Што се боље упознају квантитативни и квалитативни елементи тих система, то ће се веродостојније разрадити динамика њиховог функционисања, па и резултати – исход и последице сукоба, а тиме остварити и реалнија спознаја будуће стратегијске стварности и већи допринос теорији војне стратегије.

За праксу стратегијског деловања (војске и државе) то може да има велики значај јер се на основу таквог истраживања могу донети рационалне одлуке о стратегијском поступању у реалној стварности, као и превентивном деловању државе да се избегну евентуални неповољни исходи у случају ангажовања сопствене војне силе са тако предвиђеним исходом у сукобу. По уверењима емпиричара спознаја је могућа само о ономе што се може проверити и потврдити интерсубјективно. Међутим, проверљиви су само перцептивни подаци, тј. само они који су се већ догодили или се данас догађају, али не и они у будућности, за коју смо највише и заинтересовани. За такву спознају управо је целесходна *нормативна теорија*, којој и припада футуролошки аспект наука одбране.

По схватању емпиричара, није могуће спознати стратегијску будућност јер би тиме добијали само хипотетичко, преднаучно знање. То би значило да у стратегији није могућа научна спознаја стварности, односно њеног сегмента који се односи на будућу стварност! Зато је у томе нормативна теорија прогресивнија од емпирије јер настоји да види будућност и да трасира пут до те будућности.

Истраживање стратегијске стварности на симулационим моделима данас умногоме олакшавају кибернетичка средства, помоћу којих се могу варирати различити модели будућих ратних сукоба у њиховој динамици и то много веродостојније него по-

моћу вежбовних модела. Ризик да ће се извести погрешни закључци због грешака у прогнози будућих сукоба, њиховог процеса и исхода смањује се дубином интердисциплинарног проучавања фактичког и строгошћу методолошког поступка у процесу истраживања, као и применом моћних рачунара за симулирање борбених сукоба.

Суштина спознаје стратегијске садашњости подразумева откривање каузалности међу појавама и законитости њиховог настајања, постојања и нестајања. Међутим, законитости које би вределе и за будућа догађања у стратегијској стварности не могу се изводити непосредно из праксе у прошлој и постојећој стварности. Нужна је додатна интелектуална интервенција актера истраживања као мисаоних посредника између две стварности. Тако се долази до закључка да су за спознају истине у наукама одбране потребни спрега емпиризма и нормативне теорије. Емпиризам спознају темељи на сигурности и проверљивости, а нормативни приступ базира се на релевантности трансфера познатог на будућу праксу. При томе теоријска спознаја претпоставља да се у њој не исказују саме ствари и норме, него да се врши и опис будуће стварности, макар и на основу симулационих модела. Разлика је и у верификацији резултата истраживања. Нормативна теорија служи се искључиво рационалним (филозофским) методама логичког доказивања, док је за емпиријски пут спознаје основно планско прикупљање искуствених података ради потврђивања, замене или одбацивања постављених хипотеза.

При моделовању у стратегијском истраживању очито је да се ради о комбинованом емпиријско-теоријском моделу система. Емпиријски део односи се на елементе стварности, а теоријско-нормативни (норме се преузимају из доктрине одбране) аспект на прогнозирану будућност, која се симулира информацијама на чијој основи се предвиђа функционисање садашњег и перспективног система одбране. Концепт таквог система одређује се сврхом – циљем система. Циљ система одређује се као жељено стање у које треба превести постојећи систем. У области одбране стратегијски циљ јесте остваривање врховног интереса државе – очување њене безбедности, интегритета и идентитета.

Код борбених система могућа је, чак и нужна, његова трансформација ради достизања жељеног стања. Постављени циљ условљава довођење система у конфликтну ситуацију, што је код ове класе система готово редовна појава. Изузетак је ако се борбени систем браниоца у претконфликтној ситуацији тако трансформише, и тиме покаже убедљива премоћ над противничким борбеним системом, да до оружаног конфликта и не дође, тј. да се рат заврши пре битке. Може се закључити да је најпожељнија управо таква организација система одбране, односно да науке одбране допринесу таквој интелектуалној снази система одбране (у лику његових људских потенцијала) да обесхрабре агресорски систем тако да одустане од намеравање агресије. Таквом стању сопственог система највише доприноси помно изучавање снаге и намера агресорских система.

Функционисање сопственог борбеног система, с обзиром на важност циља, продужава се све до победе или деструкције (ентропије) система, или евентуалне промене циља система. За правовремено одлучивање о поступању сопственог одбрамбеног система (стратегијске команде) критичне су правовремене и квалитетне информације о понашању система противника. У томе је незаменљива улога обавештајно-извиђачког подсистема (елемента) у систему одбране. Од квалитета тих информација, а затим и квалитета одлучивања управљачког сегмента стратегијског система (менаџмента), пресудно зависе резултати остваривања циља система одбране.

Моделовање стратегијских операција као научноистраживачки задатак има смисла само ако се модел вежбе трансформише путем одређених симбола на рачунару и врши експериментална провера могућности одређених борбених радњи, као што су: маневар јединица, артиљеријско-ракетна подршка, противваздушна одбрана, борбени развој јединица и др. При томе се димензије тих радњи могу реално представити као: брзине, техничка исправност средстава, време трајања радњи, ефикасност гађања у борбеним условима, функционисање система веза у условима електронског ометања, физичке дужине колоне и брзине развоја јединица, утицај квалитета саобраћајница, борбено стање људства (морал, обученост, борбено искуство), увезаност команди и штабова и др.

Битна предност модела над реалним физичким системом јесте могућност прогнозирања деловања виртуелних система који су у форми замисли, у виду симбола који замењују стварне предмете и идеје. Тако се теорија система може бавити и предвиђањем понашања будућих система и утицаја. Помоћу одговарајућих симбола могу се изразити еквиваленти снага, енергија и идеја (иницијатива) различитих нивоа. Сваки коефицијент војне снаге садржи еквивалент стварне снаге физичког предмета и може да се упоређује – конфронтира са одговарајућим симболима снаге противника. На тај начин могу се симулирати динамика супротстављених борбених система и прибавити пожељна сазнања о њиховом понашању, као и о променама у процесу функционисања. Чак је тако могуће добити бар хипотетичке, приближне податке о ентропији, распаду једног од противничких система, на основу симулирања губитака у снагама и енергијама тих система.

У пројектовању модела стратегијске стварности компонују се системски елементи и механизми оба супротстављена система, као и окружење тих система. У разради динамике моделских система пројектују се и прате промене стања система и њиховог окружења, укључујући промене у јавном мњењу које се одражава на моралну енергију снага, која утиче на истрајност система у реализовању циља – победе, одбране интегритета или успешно извођење борбене операције.

Моделовање у стратегији је сложен и скуп посао, који, поред информатичких стручњака, захтева ангажовање врхунских стратегиста и стратега, као и стручњака из других научних дисциплина наука одбране. Зато је он целисходан за истраживање савремене и будуће стратегијске стварности, а ретко се може користити и у едукативне сврхе. При томе се разликује компоновање вежбовних задатака различитог нивоа у циљу вежбања стратега и других војних стручњака у решавању појединих проблема, тј. као начин изучавања стручних садржаја. Посебна истраживачка вредност за теорију војне стратегије постиже се моделовањем предвиђања динамике супротстављених система и њиховог међусобног ништења, односно реализовања системских циљева.

Полазећи од функционалне и економске анализе моделовања у наукама одбране, најважнија је оцена сврсисходности израде појединих модела, а затим и реално пројектовање одабраног обима модела. Целисходније је вршити више мањих експеримената на моделима мањег обима, који ће веродостојније одражавати прогнозирани реални борбени систем, него градити обимне, комплексне моделе, у којима ће се импровизовати многи елементи и фактори борбених система, а као резултат добити мање поуздана сазнања о проучаваној стварности.

Будући да савремена компјутерска техника и информатичка достигнућа уопште пружају велике могућности примене симулационих модела, то је ту погодност неопходно користити како за израду егземпларних истраживачких модела за спознају стратегијске савремене и будуће стварности, тако и рутинских вежбовних модела борбених система у едукативне сврхе за војне стручњаке.

Са аспекта теорије система, и борбени системи поседују мерљиве величине. То су оне вредности на улазу у сваки од супротстављених борбених система, као и резултати њиховог борбеног супротстављања. Ту спадају егзактне, мерљиве величине као што су: снаге, средства, освајање простора, губици, степени разарања противничких објеката и друго. Оно што је у сукобу два система теже мерљиво односи се на стање духа, морала људског фактора у припреми за сукоб и након сукоба. Те величине могу се мерити само посредно, преко њиховог учинка у току сукоба. Вољне, интелектуалне и моралне вредности људског фактора могу се мерити и на основу испољених самоиницијатива и храбрости у току борбеног сукоба.

Међутим, те вредности се не могу егзактно предвиђати у току припрема за оружану борбу, па према томе не може се ни планирати њихов учинак у укупном односу снага супротстављених борбених система. То говори да су борбени системи комбинација егзактних и пробабилистичких (неегзактних, вероватносних) елемената, као и остали друштвени системи са сврховитом оријентацијом, које изучавају друге друштвене науке, у којима су такође присутне неегзактне величине. Као и науке у другим делатностима, и науке одбране служе за унапређење праксе у домену одбране земље. Стога и теорија војне стратегије није празно филозофирање, него служи да обезбеди научну подлогу за практичну делатност.

Војна стратегија је интердисциплинарна наука која се односи на сложени социотехнички систем (људске снаге и техничка борбена средства, као основне елементе тог система). Отуда се тај систем и понаша, односно функционише (унутар система) по законитостима односа човека и технике, односно субјекта и објекта делатности. Зато се у тако сложеном систему не могу примењивати законитости појединачних научних дисциплина које улазе у састав таквог система (социолошких, психолошких, техничких и др), јер сваки сложени систем функционише као целина са својим елементима, или не функционише никако. Зато се ни технички елемент тог система не може мерити само по изолованим, техничким карактеристикама његове полигонске ефикасности, него у узајамном односу са вредностима људског фактора који рукује том техником у борбеним условима.

Сасвим је другачија ситуација када је у питању предвиђање ефеката или учинка дистанционих стратегијских борбених система на остваривање циља противничког система. У таквом случају на ефикасност дејства борбених средстава не делују ефекти психолошких ограничења људи који рукују тим средствима. Отуда је актуелизовано проучавање утицаја моћи таквих евентуалних противника на структуру стратегијских припрема у систему одбране. Свакако да ће те припреме бити најефектније ако доведу до предупредивања употребе несиметричне моћи противничког система, против које сопствени одбрамбени систем не може бити ефикасан.

Закључак

Намена овог прилога је да допринесе систематизацији знања о војној стратегији као научној дисциплини наука одбране, на основу досадашњих знања предочених у војној (одбрамбеној) литератури и њихове критичке анализе. Та анализа указује на неопходност да се знања из стратегије одбране стално актуелизују, односно да се непрекидно истражује не само проблематика одбране него и окружење, с обзиром на то да се систем одбране обликује у зависности од промена у сфери укупне безбедности у окружењу. Такође, овим се сугерише подршка и подстицај проширењу предмета истраживања у сфери одбране.

Досадашња сазнања о војној стратегији изложена су у бројној литератури, где су сакупљена, сређена и углавном систематизована знања (чињенице, норме, принципи, начела) о припремама и реализовању стратегијских дејстава у оружаној борби. У тим сазнањима изложени су бројни стварни проблеми у припреми и извођењу стратегијских дејстава у оружаној борби у прошлости, уз покушаје анализе будућих сукоба и дејстава на стратегијском нивоу. При томе је мања пажња посвећена виртуелној стратегијској стварности и могућим формама будућих сукобљавања на међудржавном и другим нивоима.

На основу тако добијених, углавном искуствених сазнања заснивани су и излагани и хипотетички ставови о непосредној припреми војске за стратегијска дејства и начине вођења тих дејстава у оружаној борби. При томе су сукобљене стране приказиване у реалном рату по класичној претпоставци сукоба агресора и браниоца. Мало пажње посвећивано је стално променљивој објективној стварности, укључујући и стварност у реформама војних система и теорија о савременом рату, тако да су и теоријске, па и практичне припреме војне силе за одбрану биле више окренуте прошлим догађајима него што су садржале елементе предвиђања збивања у будућности.

Једна од дефиниција војне стратегије као научне дисциплине гласи да се она бави истраживањима војних аспеката припремања и вођења оружане борбе и да представља делатност војног руководства државе. У тој сажетој дефиницији ништа није сувишно, али има мањкавости, које се углавном тичу ширине предмета истраживања. Тежиште тог проширења предмета војне стратегије је на спознаји нових услова у којима се врши припрема снага и средстава и предвиђање решавања конфликата у перспективи, те поимања физиономије будућих оружаних сукоба и других облика примене силе и насиља у глобално повезаном свету.

О преносу тежишта изучавања и истраживања стратегијске стварности од вештине ка науци сведочи цео историјски развој ове научне дисциплине, тако да се данас већ говори о „ратовима знања“ за разлику од ранијих претежно „ратова вештине“ Некадашње веште војсковође замењују тимови стратегиста, јер одлуке о ангажовању војске морају имати научно покриће да би биле реалне и гарантовале успех. Посебно повећање напора у сагледавању нове стратегијске стварности треба да се усмери на праћење новина везаних за „рат у миру“ који је већ стварност (тзв. „мрежноцентрични рат“), односно стратегије постмодерне.

Конституисањем овако формулисаног система наука одбране, који има и чврсто институционално научно тло у саставу Универзитета одбране Републике Србије, добили смо боље услове и већу гаранцију да ће се овај систем наука далеко брже

изграђивати као матични амбијент за све научне дисциплине које непосредно или посредно изучавају и истражују делатност одбране. Најбитније је да се не задржи-мо на самом преименовању појма војне науке, него да се ангажујемо на прецизни-јем дефинисању проширеног предмета, који обухвата систем наука одбране и до-градњи конституенси научних дисциплина тог система. Том циљу требало би да по-служи и овај прилог о војној стратегији у систему наука одбране.

Литература

1. Вишњић, Д.: *Стратегија државе као судбина нације*, ИРВ, Београд, 2005.
2. *Војна енциклопедија*, Т–6, Т–8, Београд, 1966.
3. Дугин, А.: *Геополитика посмодерне*, „Никола Пашић“, Београд, 2009.
4. Зборник радова: *Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије*, ИРВ, Београд, 2001.
5. Ковач, М.: *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности*, Свет књиге, Београд, 2003.
6. Кауфман, П. Џ.: *Кратка историја спољне политике САД*, Центар за међуна-родне односе, Бањалука, 2010.
7. Марковић, М.: *Дијалектичка теорија значења*, БИГЗ, Београд, 1994.
8. Марковић, М.: *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
9. *Опћа енциклопедија*, Т–7, ЈЛЗ, Загреб, 1971.
10. Рајков, М.: *Теорија система*, „Центар“, Београд, 1987.
11. Соколовски: *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965.
12. Тофлер, А.: „Рат и антират“, *Војно дело*, бр. 2/97, Београд, 1997.
13. Шешић, Б.: *Логика*, Научна књига, Београд, 1962.
14. Шенон, Р.: *Имитационо моделовање система*, Мир, Москва, 1978.